

УДК 351.864

О. О. Усаченко,

к. держ. упр., старший офіцер відділу протокольного забезпечення представницьких заходів повсякденної діяльності Управління Протоколу, Міністерство оборони України
ORCID ID: 0000-0002-5458-8976

Л. М. Родченко,

д. держ. упр., професор, керівник експертної групи політики військових зв'язків з громадськістю Директорату інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій, Міністерство оборони України
ORCID ID: 0000-0002-2141-4742

І. Ю. Родченко,

к. держ. упр., головний державний інспектор Координаційно-моніторингової митниці, Державна митна служба України
ORCID ID: 0000-0001-7086-1015

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.18.49

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВОЄННО-ПРОМИСЛОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРАЇНИ

O. Usachenko,

PhD in Public Administration, Senior Officer of the Protocol Support Department for Representative Activities of Everyday Activities of the Protocol Department, Ministry of Defense of Ukraine

L. Rodchenko,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the Expert Group on Military Public Relations Policy of the Directorate of Information Policy in the Field of Defense and Strategic Communications, Ministry of Defense of Ukraine

I. Rodchenko,

PhD in Public Administration, Chief State Inspector of the Coordination and Monitoring Customs, State Customs Service of Ukraine

MILITARY AND INDUSTRIAL POTENTIAL MANAGEMENT SYSTEM OF THE COUNTRY

Встановлено, що однією з головних особливостей сучасної системи управління воєнно-промисловим потенціалом є її постійний розвиток у зростаючій глобалізації. Усі технологічні можливості, досягнення в області науки і техніки передусім зосереджені в області військового виробництва, військово-технічного співробітництва. В ході глобалізації світові відтворювальні ланцюги прагнуть до того, щоб включати в свій склад тільки найбільш передові частини національного військового господарства. А це в свою чергу може привести до глибокої деформації національного військового виробництва країни. Отже, що від глобалізації як військового виробництва, так і світової економіки в цілому, насамперед отримують певні переваги провідні індустріальні держави, а всередині окремих країн — найбільш розвинені фірми, які в передусім залучаються до міжнародних відтворювальних ланцюжків створення сучасних видів зброї. Наголошено, що в сучасних умовах спроби забезпечити військову перевагу призводять до певної тактики корпорацій — розробляти тільки такі технології, які здатні дати значний і довготривалий результат, а насамперед — підвищити бойові можливості військової техніки і озброєнь (відповідно зменшити їх чисельність, підвищити потенційний рівень нанесення противнику шкоди, знизити свої очікувані втрати у військовій техніці і живій силі).

Систему управління воєнно-промисловим потенціалом країни визначено як метасистему або метаорганізовану структуру, що складається з декількох незалежних структур, що мають кон-

курентні інтереси, але які мають на меті досягнення загальних цілей. У такій метасистемі виділено чотири підсистеми (або чотири сектори): сектор загрози, оборонний, національний і промисловий сектори. Сектор загрози — це зовнішньополітична ситуація і геополітична стратегія країни. Оборонний сектор включає військове планування та розміщення озброєнь. Національний сектор — це механізм виділення оборонних асигнувань на військові закупівлі (взаємодія парламенту і уряду). Промисловий сектор — це власне воєнно-промислова база країни.

It is established that one of the main features of the modern system of military-industrial potential management is its constant development in the growing globalization. All technological capabilities, achievements in the field of science and technology are primarily concentrated in the field of military production, military-technical cooperation. In the course of globalization, the world's reproduction chains seek to include only the most advanced parts of the national military economy. And this, in turn, can lead to a deep deformation of the country's national military production. Thus, the globalization of both military production and the world economy as a whole will primarily benefit the leading industrialized nations, and within individual countries — the most developed firms, which are primarily involved in the international reproduction chains of modern weapons. It is emphasized that in modern conditions, attempts to ensure military superiority lead to certain tactics of corporations — to develop only those technologies that can give a significant and long-lasting result, and, above all — to increase the combat capabilities of military equipment and weapons. the level of damage to the enemy, reduce their expected losses in military equipment and manpower).

The system of management of military-industrial potential of the country is defined as a metasystem or meta-organized structure consisting of several independent structures that have competitive interests, but which aim to achieve common goals. There are four subsystems (or four sectors) in this metasystem: threat sector, defense, national and industrial sectors. The threat sector is the country's foreign policy situation and geopolitical strategy. The defense sector includes military planning and weapons deployment. The national sector is a mechanism for allocating defense appropriations for military procurement (interaction between parliament and government). The industrial sector is the country's military-industrial base.,

The effective functioning of the defense-industrial complex can play a key role in the recovery of Ukraine's economy. Military equipment is a high-tech product, the implementation of which allows us to bring our country to the forefront of the world. The key problem of development of the defense-industrial complex of the country is to be able to combine the available scientific, technical, intellectual and organizational potential of all participants in the process with the possibilities of its implementation in market conditions.

Ключові слова: воєнно-промисловий потенціал, глобалізація, національне військове виробництво, система управління.

Key words: military-industrial potential, globalization, national military production, management system.

ВСТУП

Оборонно-промисловий комплекс і багато галузей національної економіки, кооперуються з ним, мають у своєму розпорядженні внутрішніми можливостями для самодостатнього розвитку. Зараз його функціонування здійснюється на основі взаємодії з провідними галузями національної економіки, які мали потужним фінансовим та економічним потенціалом. Значні резерви поліпшення фінансового стану галузі та його розвитку закладено всередині самої системи і можуть бути використані за рахунок збереження регулюючих функцій держави, присутність якої має посилювати ефект перетворень.

Управління економічною реструктуризацією оборонно-промислового комплексу обумовлює необхідність дослідження сутності зазначеного процесу; вивчення практики роботи зарубіжних корпорацій, що функціонують на основі тісної економічної і науково-технічної взаємодії з партнерами; формування стратегії розвитку, її інноваційного проектування; створення малих багатопрофільних корпорацій в сфері оборонно-промислового комплексу, що забезпечують відпрацювання інноваційних методів господарювання та управління, які сприяють вирішенню стратегічних завдань економічної безпеки держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У числі публікацій, присвячених даній проблематиці, можна відзначити роботи С. Gaddy, Grant Robert P., S. Melman, I. Мищака, С. Соколова, I. Гришової та ін. Однак, попри істотну розробку даної проблеми, питання управління воєнно-промисловим потенціалом країни, інвестиційного проєктування, менеджменту і формування багатопрофільних корпорацій в сфері оборонно-промислового комплексу вивчені недостатньо.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження — розвинути концептуальні засади управління воєнно-промисловим потенціалом країни і надати науково-практичні рекомендації щодо її удосконалення.

РЕЗУЛЬТАТ

Ефективне функціонування оборонно-промислового комплексу (ОПК) може зіграти ключову роль у підйомі економіки України на цьому етапі розвитку. Зразки вітчизняної військової техніки є закінченим високотехнологічним продуктом, ефективна реалізація якого дозволила б вивести нашу країну з рангу "сировинних придатків". Ключова проблема розвитку ОПК полягає в тому, як поєднати наявний науково-технічний потенціал з можливостями його реалізації в ринковій економіці. Цей потенціал має розвинути в еквівалентних відносинах із зарубіжними партнерами. Український оновлений ОПК має перетворитися в ефективний сектор модернізації всієї української промисловості.

Насамперед необхідно проаналізувати стан середовища, в якій на сьогоднішній момент доводиться функціонувати підприємствам ОПК. Можна виділити дві світові тенденції, які впливають на процес розвитку підприємств ОПК зарубіжних країн: зближення військового і цивільного секторів господарства; глобалізація військового виробництва.

Процеси зближення військового і цивільного секторів господарства, стимульовані в своїй основі науково-технічним прогресом, найбільш помітні в США, де вони отримали термін "воєнно-громадянська інтеграція".

Дослідження вказують на три важливих технологічних і науково-технічних зсуви:

— на відміну від перших десятиліть після Другої світової, коли військова техніка явно випереджала за своїм рівнем громадянську, зараз цивільний сектор займає панівне становище в багатьох передових технологіях, наприклад, в електроніці; цей зсув говорить про те, що військовому сектору може виявитися вигідним більш широке використання цивільних технологій і виробничих методів;

— великі конкурентоспроможні фірми переходять від масового до гнучкого виробництва, яке дозволяє досягати високої ефективності навіть при малих серіях; ця нова виробнича технологія дозволяє налагодити випуск цивільних і військових виробів, які мають подібні технологічні характеристики, на одному і тому ж підприємстві, на одній і тій же виробничій лінії;

— розширилося і продовжує розширюватися коло ключових технологій, які використовуються як у

військовому, так і в цивільному секторі при розробці і виробництві сучасних виробів [1].

Зазначені науково-технологічні зрушення вказують на можливість більш тісної взаємодії військового і цивільного секторів господарства, що може сприяти підвищенню ефективності кожного з них. І в США в даний час приймаються різноманітні заходи по заохоченню військово-цивільної інтеграції. Однак ставити питання, як це роблять деякі американські експерти, про створення повністю інтегрованої промислової бази, здатної задовольняти як загальноекономічні потреби, так і потреби національної безпеки США, представляється принаймні передчасним. Хоча кордони між військовим і цивільним секторами і, зокрема, між оборонно-промисловою та загальною базами останнім часом стають все більш розмитими, сама специфіка засобів збройної боротьби і особливості військового ринку дають мало підстав припускати, що ці кордони коли-небудь зникнуть взагалі.

Для України питання про взаємодію військового і цивільного секторів господарства стоять виключно гостро. Одна з головних особливостей сучасної світової економіки полягає в її постійно зростаючій глобалізації [2]. Відомо, що всі технологічні можливості, досягнення в області науки і техніки перш за все зосереджені в області військового виробництва, військово-технічного співробітництва (ВТС). У ході глобалізації світові відтворювальні ланцюги будуть прагнути до того, щоб включати в свій склад тільки найбільш передові частини національного військового господарства. А це в свою чергу може привести до глибокої деформації національного військового виробництва країни. Ясно, що від глобалізації як військового виробництва, так і світової економіки загалом, передусім отримають певні переваги провідні індустріальні держави, а всередині окремих країн — найбільш розвинені фірми, які насамперед залучаються до міжнародних відтворювальних ланцюжків створення сучасних видів зброї.

Один з принципових питань, який виникає в ході дослідження, полягає в наступному: чи є оборонно-промисловий комплекс окремою галуззю, самостійним сектором національного господарства з власним циклом відтворення, системою внутрішньогалузевих зв'язків і органів управління, або ОПК складається з безлічі компонентів інших промислових галузей, механічного та технологічного з'єднання певних частин національної економіки: авіаційно-космічної, машинобудівної, суднобудівної, електротехнічної та інших.

У першому випадку функціонування ОПК носить гомогенний характер, у другому — гетерогенний. У першому випадку ОПК має свої кодові, генетичні властивості, що стосуються якісних параметрів продукції, використовуваної технології, методів організації управління і виробництва. У другому випадку деякі управлінські та технологічні особливості функціонування ОПК пояснюються лише специфічним процесом споживання військової продукції, в той час як власний "генетичний код" розвитку у ОПК відсутній.

Провідні зарубіжні компанії ефективно проводять реструктуризацію підприємств, що випускають продукцію військового призначення [3]. Ефективність цього процесу визначає створена структура управління про-

мисловістю. Серед сформованих у світі структур управління промисловістю підприємств ОПК прийнято виділяти дві принципово різні структури, практично рівні по високій ефективності: корпоративну і галузеву. Розглянемо головні відмінні риси цих структур, пов'язані з проблемами управління. Корпоративна структура характерна для розвинених країн. Еволюційний шлях її розвитку налічує майже два століття. У другій половині ХХ ст. така структура досягла того високого ступеня ефективності, який визначає економічний рівень цих країн на сьогоднішній момент. У складі промисловості цих країн налічується, як правило, 100—200 великих корпорацій і кілька сотень тисяч дрібних і середніх за розміром обороту фірм.

Питома вага цих двох складових у ВВП країн у грошовому вираженні приблизно рівні, тоді як по виробництву окремих закінчених видів продукції вклад великих корпорацій істотно переважає частку дрібних і середніх фірм. З цього випливає висновок, що великі корпорації можна вважати основою промислового потенціалу розвинених країн.

Головною особливістю сучасних великих корпорацій є розвинена диверсифікація, заснована на поєднанні різних технічних напрямків. Глибоко диверсифіковані корпорації будуються на основі декількох базових технологій і характеризуються дуже широким спектром продукції, що випускається. Більшість з них використовує дивізіональну структуру і являє собою автономні багатогалузеві комплекси спільно керованих територіальних відділень (дивізіонів), побудованих, як правило, за принципом вертикальної інтеграції із замкнутим циклом виробництва кінцевого продукту. У всіх корпораціях питання планування і управління відіграють першорядну роль. Велика увага приділяється внутрішньофірмовому плануванню, яке включає в себе не тільки внутрішньофірмову кооперацію, а й планування внутрішньофірмових, трансфертних цін для перерозподілу одержуваних прибутків в інтересах корпорації загалом.

Особливо слід підкреслити той факт, що в сучасних умовах спроби забезпечити військову перевагу призводять до певної тактики корпорацій — розробляти тільки такі технології, які здатні дати значний і довготривалий результат, а насамперед — підвищити бойові можливості військової техніки і озброєнь (відповідно зменшити їх чисельність, підвищити потенційний рівень нанесення противнику шкоди, знизити свої очікувані втрати у військовій техніці і живій силі). Наприклад, у США така тактика втілювалася в програмі "критичних технологій", до числа яких віднесено: напівпровідникові матеріали і мікроелектронні схеми; програмне забезпечення; штучний інтелект та робототехніка; радіолокаційні станції для виявлення і розпізнавання малопомітних цілей; довкілля; аерогідродинаміки; повітряно-реактивні двигуни; потужні імпульсні джерела енергії; гіперзвукові літальні апарати; композиційні матеріали: надпровідність; біотехнологічні матеріали і процеси.

Розглянутий перелік за своїм змістом охоплює практично всі галузі науково-технічного прогресу, що знаходять застосування у військовому виробництві. Він може бути розбитий на три взаємопов'язані групи: технології, що відображають тенденції розвитку збройної боротьби та засобів її ведення; технології, орієнтовані

на отримання фундаментальних результатів; технології, спрямовані на створення зразків і елементів конкретної зброї.

Чисто військова спрямованість цього переліку має величезний потенціал, який при відповідній організації справи може ефективно стимулювати розробку і виробництво наукомісткої цивільної продукції. Таким чином, корпоративна структура промисловості підприємств ОПК розвинених країн з точки зору проблеми управління характеризується наступними основними ознаками: наявністю 100—200 великих корпорацій з вертикально інтегрованими по кінцевій продукції відділеннями або дивізіонами; великим ступенем диверсифікації (обсяг власних робіт по функціональному комплексу становить 80—90% при широкому асортименті закінчених видів продукції); розвиненим внутрішньокорпоративним програмним цільовим і поточним оперативним плануванням; наявністю розробки в корпорації більше п'яти критичних технологій; малим об'ємом міжкорпоративних зв'язків. Головною рисою галузевої структури є моно-технологічна спеціалізація галузей. Особливо ясно ці відмінності видно в структурі ОПК (оборонно-промислового комплексу). З точки зору проблеми управління для галузевої структури характерні такі ознаки: наявність 10—15 галузей, що включають від 500 до 1000 підприємств; технологічна спеціалізація з наявністю 1—3 критичних технологій в галузі; відсутність не тільки диверсифікації, а й вертикальної інтеграції (обсяг власних робіт по функціональному комплексу становить 15—25%); дуже високий рівень міжгалузевого продуктового обміну (70—80% виробленого продукту).

Систему управління воєнно-промисловим потенціалом країни можна назвати метасистемою або метаорганізованою структурою, що складається з декількох незалежних структур, що мають конкурентні інтереси, але які мають досягнення загальних цілей. У цій метасистемі можна виділити чотири підсистеми (або чотири сектори): сектор загрози, оборонний, національний і промисловий сектори. Сектор загрози — це зовнішньополітична ситуація і геополітична стратегія країни. Оборонний сектор включає військове планування та розміщення озброєнь. Національний сектор — це механізм виділення оборонних асигнувань на військові закупівлі (взаємодія парламенту і уряду). Промисловий сектор — це власне воєнно-промислова база країни.

У кожній підсистемі є свій ключовий параметр, що відповідає за сталий стан як самої підсистеми, так і за взаємодію з іншими підсистемами. У підсистемі воєнно-промислової бази (промисловий сектор) цей параметр — рівень завантаження виробничих потужностей. В оборонному секторі — військове планування (відповідність військових потреб і військово-стратегічних цілей), в національному — рівень бюджетного дефіциту. У секторі загрози — геостратегічна рівновага країни.

Слід зазначити, що на сьогоднішній момент можна виділити чотири тенденції, якими слід керуватися при формуванні системи управління воєнно-промисловим потенціалом країни:

1. Геополітичний аспект. В умовах світової глобалізації сукупність звичайних озброєнь і засобів їх виробництва, включених країнами та учасниками міжнарод-

них воєнно-економічних зв'язків у списки продукції і послуг військового призначення, дозволених до передачі іноземним державам, складають об'єкт міжнародних воєнно-економічних зв'язків. Межі міжнародних воєнно-економічних зв'язків безперервно змінюються. Міжнародна науково-виробнича кооперація у сфері військової продукції є формою реального об'єднання в єдиний процес досліджень і розробок, виробництва, післяпродажного обслуговування та інших послуг, що здійснюються розробниками озброєнь різних країн. Міжнародна науково-виробнича кооперація в сфері військової продукції — це спільна підприємницька діяльність розробників і виробників військової продукції з різних країн в різних договірних та інституційних формах.

2. Національні пріоритети і сфери впливу. В основі розвитку спільної міждержавної діяльності в сфері наукових досліджень, розробок, виробництва і реалізації озброєнь і військової техніки, передусім лежать економічні чинники. Безумовно, маючи хороші економічні показники в цій області, Україна змогла б зміцнити свою національну безпеку і суттєво впливати на світові відтворювальні ланцюги.

3. Раціональне розміщення продуктивних сил, що створюють продукцію ОПК стало б потужним чинником, що сприяє підйому економіки ОПК і економіки країни в цілому.

4. Соціальні пріоритети. За статистикою до 80% промислових підприємств так чи інакше пов'язані з виробництвом оборонної продукції. Підйом економіки ОПК автоматично вирішує соціальну проблему, проблему "витоку мізків" у зарубіжні країни, проблему "прихованого безробіття", яка присутня практично на кожному підприємстві ОПК.

ВИСНОВКИ

Ефективне функціонування оборонно-промислового комплексу може зіграти ключову роль у підйомі економіки України. Військова техніка є високотехнологічним продуктом, реалізація якого дозволяє вивести нашу країну на передові економічні рубежі в світі. Ключова проблема розвитку оборонно-промислового комплексу країни полягає в тому, щоб зуміти поєднати наявний науково технічний, інтелектуальний і організаційний потенціал всіх учасників процесу з можливостями його реалізації в ринкових умовах.

Продукцію підприємств оборонно-промислового комплексу країни можна згрупувати в ряд груп. Передусім це продукція, платоспроможний попит на яку існує з боку держави і визначається можливостями бюджету. Це озброєння і військова техніка. Друга група — це продукція, платоспроможний попит на яку створюється державними вкладеннями переважно в інші, суміжні галузі економіки, такі як транспорт, охорону здоров'я, освіту, наука. У третю групу входить продукція, платоспроможний попит на яку повинен формуватися покупцем у галузях, що функціонують на основі ринкових відносин. Це обладнання для паливно-енергетичного, агропромислового комплексу, торгівлі, легкої і харчової промисловості. Четверта група — це продукція, безпосередньо надходить на ринок: непродовольчі товари народного споживання тривалого користування та інші,

подібні до них. П'ята група включає продукцію на зовнішньому ринку: це — озброєння і військова техніка, модернізовані і адаптовані до конкретних потреб інших країн.

Література:

1. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Розвиток Industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 4—10.

2. ЕС у протидії гібридним загрозам та Україна: нечіткість у підходах. Центр глобалістики "Стратегія XXI". 2017. URL: <https://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1310-es-u-protidiyi-gibridnim-zagrozam-ta-ukrayina-nechitkist-u-pidhodah>

3. Соколов С.С. Реформування Збройних сил в контексті інтеграції України до євроатлантичної співдружності. Морська держава. 2005. № 1. С. 13—15.

References:

1. Panchenko, V. Reznikova, N. and Ivashchenko, O. (2021), "The development of industry 4.0 and digital economy in focus of the china-united states global technological and innovation rivalry", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 4—10.

2. The official site Center for Global Studies "Strategy XXI" (2017), "EU in combating hybrid threats and Ukraine: the lack of clarity in approaches", available at: <https://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1310-es-u-protidiyi-gibridnim-zagrozam-ta-ukrayina-nechitkist-u-pidhodah> (Accessed 5 June 2018).

3. Sokolov, S.S. (2005), "Reforming the Armed Forces in the Context of Ukraine's Integration into the Euro-Atlantic Commonwealth", vol. 1, pp. 13—15.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2021 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73